

Nr 218.

Av herr Nordenson, *i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om straff för överträdelser av vissa ransoneringsförfattningar m. m.*

I proposition nr 172 har Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att antaga bl. a. ett förslag till lag om förbud i vissa fall mot handel med ransonerade varor. Detta förslag innebär, att — där Konungen genom särskild författning förordnat att vara icke må försäljas eller eljest överlåtas annat än i den ordning, som i författningen angives, eller i den ordning och under de villkor vederbörande centrala kristidsmyndighet bestämmer — Konungen må bemyndiga denna att meddela förbud för näringsidkare att idka handel med den ransonerade varan. Förutsättning för dylikt förbud är att näringsidkaren i väsentlig mån åsidosätter av Konungen eller av kristidsmyndighet beträffande varan meddelad ransonerings- eller prisbestämmelse. Förbudet kan enligt förslaget, i den mån särskilda förhållanden därtill föranleda, utsträckas till att avse jämväl övriga till myndighetens verksamhetsområde hörande ransonerade varor samt till dylika varor under annan kristidsmyndighets verksamhetsområde.

Under nuvarande förhållanden tala tvivelsutan skäl för att näringsidkare, som i väsentlig mån åsidosätter ransonerings- eller prisbestämmelse, skall kunna drabbas av inskränkningar i sin fria näringsutövning. Dylika inskränkningar böra emellertid icke göras mera omfattande än som är oundgängligen nödvändigt. De böra dessutom beslutas i sådan ordning, som innebär starkast möjliga garanti för ett objektivt, på fullständig utredning grundat bedömande av de förhållanden, som äro av betydelse för beslutet. I båda dessa hänseenden är det föreliggande förslaget ägnat att ingiva allvarliga betänkligheter. Att sådana icke kommit till tydligare uttryck under förslagens remissbehandling torde få tillskrivas det förhållandet att ingen organisation av näringsidkare blivit hörd i ärendet.

Rätt att driva handel tillkommer enligt gällande näringsfrihetsförordning principiellt envar svensk medborgare, som råder över sig själv och sin egendom. Endast i vissa fall har såsom förutsättning för rätt att idka handel därutöver föreskrivits särskild skicklighet eller pålitlighet eller andra personliga kvalifikationer hos handelsidkaren (t. ex. näringsfrihetsförordningen §§ 7 och 8). I sistnämnda fall tillkommer rätten att återkalla ett beviljat

näringsstillstånd antingen domstol eller den myndighet som meddelat detta tillstånd. I övriga fall — d. v. s. där något särskilt näringsstillstånd icke är erforderligt — kan näringsidkare endast undantagsvis och endast på grund av uttrycklig lagbestämmelse berövas sin rätt till näringsutövning. Sådana fall omförmälas i strafflagen 22 kap. 3 och 4 §§ (försäljning av förfalskade livsmedel resp. läkemedel), samma kapitel 14 § (trolöshet mot huvudman). Befogenhet att ådöma den som förfarit brottsligt enligt något av dessa lagrum förlust av den näringsrätt, i vars utövning han förbrutit sig, tillkommer allenast domstol. Där lagbestämmelse härom saknas, kan näringsutövare varken av domstol eller av administrativ myndighet fråntagas sin näringsrätt.

Mot bakgrunden härav synes det även under rådande förhållanden innebära ett synnerligen allvarligt avsteg från erkända rättsprinciper att lägga i underordnad administrativ myndighets hand sådana ytterst långtgående befogenheter som de i propositionen föreslagna. Detta innebär självfallet icke någon misstro mot eller kritik av dessa myndigheters ämbetsutövning utan endast ett konstaterande, att de med hänsyn till sin organisation, sina arbetsformer och arbetsuppgifter i allmänhet knappast kunna anses skickade att utöva nu avsedda befogenheter. Särskilt må understrykas, att ett handelsförbud, om icke till namnet så i varje fall till verkningarna, är att fullt jämställa med straffpåföljd; då förbudet dessutom kan avse ett flertal varuslag — kanske samtliga de varuslag en näringsidkare saluhåller — torde det i själva verket ofta bli vida kännbarare än sådant straff, som ådömes enligt ransoneringsförfattningarna. Därtill kommer att förbudets verkningar ingalunda begränsas till den, som förbudet egentligen avser att drabba, d. v. s. näringsutövaren själv; jämväl de hos denne anställda kunna indirekt drabbas av förbudet och genom detta t. o. m. berövas sina existensmöjligheter. Slutligen men icke minst är beskrivningen av det handlings sätt, som kan föranleda nu avsett förbud — att handelsidkaren »i väsentlig mån åsidosätter . . . ransonerings- eller prisbestämmelse» — så obestämd till sin innebörd, att den icke fyller de krav på rättssäkerhet, som med hänsyn till ingripandets allvarliga natur rimligen böra uppställas. Ordalagen synas sålunda icke utesluta en sådan tolkning, att icke blott av domstol konstaterade överträdelser av ransonerings- eller prisbestämmelser utan även andra omständigheter — t. ex. blotta misstanken att sådan överträdelse ägt rum — kunna tagas till intäkt för meddelande av handelsförbud. Rättssäkerhetskravet är här desto mindre tillgodosett som Kungl. Maj:t i proposition avvisat ett av lagrådet framfört förslag, att kristidsmyndighets beslut om meddelande av handelsförbud skulle få överklagas hos regeringsrätten.

Statens livsmedelskommission, som tagit initiativet till förslaget utarbetande, har gjort gällande, att den föreslagna befogenheten för kommissionerna att meddela handelsförbud icke innebär någon egentlig utvidgning av deras befogenheter, eftersom de redan enligt ransoneringsförfattningarna

måste anses ha rätt att avstånga en handlande från att idka handel med viss ransonerad vara. Med hänsyn till de praktiska svårigheterna att genomföra en avstängning med stöd allenast av nämnda författningar hade emellertid kommissionen funnit önskvärt att en form tillskapades, genom vilken avstängning kunde praktiskt genomföras. Detta resonemang torde emellertid icke vara hållbart. De befogenheter som ransoneringsförfattningarna inrymma åt kommissionerna måste nämligen anses förestavade uteslutande av det allmännas intresse att åstadkomma en rättvis fördelning av ransonerade varor mellan olika förbrukare. De torde däremot icke få begagnas i ett helt annat syfte — att utöva repression mot näringsutövare, som bryter mot dessa författningar — så mycket mindre som särskilda straff finnas stadgade för dylika förbrytelser.

Det anförda synes mig starkt tala för att befogenhet att meddela handelsförbud icke bör tilläggas kristidsmyndigheterna utan, i analogi med vad i ovan anmärkta lagrum är fallet, förbehållas domstolarna. En sådan ändring torde i och för sig icke minska effekten av den föreslagna lagstiftningen. I anslutning till denna ändring bör vidare stadgas, att handelsförbud må meddelas endast i samband med dom, varigenom handelsidkare dömes till ansvar för brott mot ransonerings- eller prisbestämmelse. Till undvikande av att handelsförbudet göres mer eller mindre illusoriskt genom att domstolens beslut därom överklagas torde förbudet böra kunna träda i verkställighet oaktat talan däremot föres. Förutsättning för meddelande av handelsförbud bör, liksom enligt förslaget, självfallet vara ett mera kvalificerat åsidosättande av ransonerings- eller prisbestämmelse; någon ändring av förslagets formulering på denna punkt synes under förutsättning av sådan domstolsprövning som här ifrågasättes icke nödvändig.

Under åberopande av vad sålunda anförts får jag hemställa,

att riksdagen, under förklaring att förevarande lagförslag icke kan oförändrat antagas, måtte för sin del däri vidtaga sådana ändringar,

att befogenhet att meddela i förslaget avsett förbud att saluhålla eller försälja eller annorledes överlåta ransonerad vara endast tillägges de allmänna domstolarna samt

att sådant förbud må meddelas i samband med avkunnande av dom, varigenom handelsidkare dömes till ansvar för brott mot ransonerings- eller prisbestämmelse, såframt han genom detta brott jämte eventuella tidigare liknande brott får anses hava i väsentlig mån åsidosatt dylik bestämmelse.

Stockholm den 24 mars 1942.

Harald Nordenson.
